

מסכת מנחות, פרק ראשון

דף ב

‘מנחת חוטא ומנחת קנאות... מנחת נדבה’ –

המנחות נחלקות לכמה סוגים, כפי שסידרם הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לפירוש מסכת מנחות: הסוג האחד הוא זה של מנחות הבאות עם הזבח ונשרפות עמו, והן הקרויות **מנחת נסכים**. סוג זה קיים הן בקרבנות הציבור הן בקרבנות היחיד. בעולה ובשלמים אך לא בחטאת ובאשם [מלבד בחטאת המצורע ואשמו, שקרבה עמהם מנחת נסכים]. מנחה זו עשויה סולת בלולה בשמן זית. הכמות משתנה בהתאם לסוג הקרבן – קטני הצאן, גדולי הצאן, או בקר. קרבן העוף אינו טעון נסכים. [במשנה (להלן סח): נקראת מנחת נסכים 'מנחת בהמה'].

כל שאר המנחות אשר אינן נשרפות עם הקרבן, מחולקות לשני סוגים עיקריים: מנחות ציבור ומנחות יחיד.

מנחות הציבור – שלש;

מנחת העומר הקרבה בט"ו בניסן. באה מן השעורים.

שתי הלחם – שבעצרת.

לחם הפנים – 12 חלות הנאכלות על ידי הכהנים בכל שבת.

מנחת היחיד מחולקת לחמשה חלקים; –

מנחת חוטא. היא 'מנחה חרבה' שאין בה יציקת שמן ולא מתן לבונה. מנחה זו באה על ידי הדל שאין ידו משגת, בחטאים שדינן ב'עולה ויורד' – [טומאת מקדש וקדשיו; שבועת ביטוי; שבועת העדות].

מנחת קנאות – מנחה שחייבת בה הסוטה. באה מקמח שעורים, ללא שמן ולבונה. מקריבים ממנה קומץ על המזבח, והשאר נאכל לכהנים.

חלות תודה ורקיני נזיר – אלו מינים שונים הבאים עם קרבן תודה או עם קרבנות הנזיר. לאמיתו של דבר אינם בגדר 'מנחה' [והראיה, שגם אם הכהן מביאם – נאכלות, ואילו היו 'מנחה' הלא כל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל] אלא חכמים קראוה 'מנחה' בלשון מושאלת (ועפ"י גמרא להלן מו: וכ"כ רש"י להלן קד: ד"ה מדברי; תוס' נב: ד"ה כל).

מנחת חביתין [נקראת גם 'חביתי כהן גדול' או 'מנחת כהן משיח'] – היא עשירית האיפה שמקריב הכהן הגדול בכל יום, מחציתה בבוקר ומחציתה בערב. וכן כל כהן שנכנס לעבודה, תחילת עבודתו בהבאת מנחה זו. ואינה נאכלת, כשאר מנחת כהן.

מנחת נדבה – מנחה שאדם נודר או נודב להביאה. יש במנחה זו חמשה מינים אפשריים, ככל אשר

מחייב את עצמו: 'מנחת סולת' – סולת בלולה בשמן. מאפה תנור – יכולה לבוא משני מינים; חלות או ריקים. מנחה על המחבת, או מנחת המרחשת. כל אלו באות סולת; לא פחות מעשרון, או למעלה מזה – כפי נדרו. [עשרון – מדת נפח השהו לכ-4.3 – 2.4 ליטר. עפ"י שתי השיטות העיקריות בחישוב מדות הנפח]; טעונות שמן [לוג = כ-597 – 345 סמ"ק] ולבונה; נקמצות, ושייריהם נאכלים לכהנים. היתה של כהן – נקטרת כולה.

'כיצד לשמן ושלא לשמן – לשם מנחת חוטא ולשם מנחת נדבה...' משום שמנחת חוטא ומנחת נדבה הן מנחות שונות וחלוקות בדיניהן, לכך נחשב 'שלא לשמה', אבל מחשבת שינוי מחובה לנדבה גרידא נראה שאינה מחשבת 'שלא לשמה' וכשר ועלה לחובתו, וכגון הוובח עולת יולדת לשם עולת נדבה. כן כתב בספר 'חדושים ובאורים' (א,ב).

ואולם הרש"ש (בריש זבחים) דייק מדברי רבי עובדיה מברטנורא שם שהשוחט נדר לשם נדבה – לא עלה לחובתו. אבל דעת הרש"ש עצמו נוטה שכשר ועלה. (ע"ש שכתב להוכיח ג"כ מהסוגיא שלפנינו. וע' במובא שם בישוב קושית הגר"ס). וכן מובא בחזו"א (לב,לא) שנראה שאין זה בגדר שינוי קדש.

'עולה ששחטה שלא לשמה – אסור לזרוק דמה שלא לשמה'. לענין שינוי בעלים, האם מותר לשנות לאחר ששחט שלא לשמה – ע' במובא ביוס"ד ריש זבחים.

'אם כמה שנדרת עשית – יהא נדר, ואם לאו – נדבה'. וחייב להביא קרבן אחר לנדרו. ואעפ"י שכבר מסר קרבן נדרו לכהן ועשה כל המוטל עליו, אעפ"י כהיות והכהן העובד פסל, לא יצא זה ידי חובת נדרו. ע' בזה במשנה למלך (מעשה הקרבנות יד,ה) ובמובא בזבחים ב: ד:

'אבעית אימא סברא, משום דמשני בה כל הני, לישני בה וניזיל?! ואיבעית אימא קרא: מוצא שפתין... ואם לאו יהא נדבה, ונדבה מי שרי לשנויי בה?!' אפשר שיש נפקותא בין שתי האפשרויות; אם מקרא, הרי גילה הכתוב שדינו ממש כנדבה, ואם קיים איסור 'לאו' במחשבת שלא לשמה (ע' בסמוך) – יהא גם בזה. אך אם אינה אלא סברה, אפשר שאינו לאו גמור אלא איסורא בעלמא להמשיך לשנות. ומצינו כעין זה, שיש חילוק לדינא בין 'איבעית אימא סברא' ל'איבעית אימא קרא' (עפ"י חדושים ובאורים א,ג).

(ע"ב) 'ונדבה מי שרי לשנויי בה?!' כאן פרש רש"י מקור האיסור לשנותה שלא לשמה, מואם זבח שלמים קרבנו – שתהא זביחה לשם שלמים (והוא על פי גמרא זבחים ד.). ואולם במקום אחר (זבחים ב: וע"ע להלן בסמוך בד"ה מכדי ובהדושי רעק"א. וע' בשטמ"ק וברה"ז וצ"ק וטהר"ק כאן) כתב רש"י שיש במחשבת שלא לשמה משום אזהרת 'לא יחשב'. [ואפשר שיש נפקותא לענין מלקות, וכן לענין לאו דלא תאכל כל תועבה]. וכבר נשאו ונתנו בדבר בספרי אחרונים].

יש מן האחרונים שבארו על פי דברי הרמב"ם (פסולי המוקדשין יח) שהמחשב בקדשים מחשבה שאינה נכונה הרי הוא כמטיל מום, והרי לענין מנחות נסתפקו (להלן פה) האם קיים איסור הקרבת בעל מום, הלכך כאן שמדובר על מנחות, נמנע רש"י לפרש אזהרת 'לא יחשב' שענינה משום מום (עפ"י חתם סופר חו"מ, השמטות סי' רד); שואל ומשיב מהדו"ד ח"ב קלט).

ויש שפרשו, מפני שמדובר כאן שכבר חישב מחשבת 'שלא לשמה', שוב אין איסור 'לא יחשב' על

תוספת מחשבה, שהרי אינו מוסיף כלום בעצם פסלות הקרבן (ע' בשו"ת בית הלוי ח"א ל, טו. וע"ע בחדושי הגר"ס כאן ובספר עיון התלמוד לג"ר אבא ברמן שליט"א, קדשים-א עמ' טו, שדגו בדבר). עוד דנו לאור דברי הרמב"ם, שמא אין לאו ד'לא יחשב' אלא בפסח וחטאת שנפסלים ממש, אבל כל שכשר ולא עלו אינו נחשב כמטיל מום (ע' באחרונים שם ובספר 'ראש המזבח' ריש זבחים; 'חדושי הגר"ז על הש"ס'; עמודי אור סוס"י קיב בהגהה; אבי עזרי פסולי המוקדשין (חמישאה) טו, ג איסור"מ ג, ו; חדושים ובאורים מנחות א, ג). וע"ע: טהרת הקודש ריש זבחים; חידושי פני אריה (בסוף ספר פני יהושע ב"ק ה.); בית הלוי ח"א סוס"י ל; אחיעזר ח"ג כה, ג; חדושי הגר"ז בענגיס ח"ב טז, ד; קהלות יעקב זבחים ד. וע"ע במצוין ריש זבחים ושם בדף טו סע"ב.

'שהקומץ מחבת לשום מרחשת מעשיה מוכיחין עליה לשום מחבת'. ואם תאמר, מאי שנא מחבת לשם מרחשת משוחט עולת פר לשם עולת כבש שכיון שהכל עולה אין זה שינוי כלל? – יש לומר, שם אין שינוי בעבודתו והכל קרבן אחד, אבל כאן יש בהן שינוי בקודש, במעשה העבודה, הלכך נחשבים קרבנות חלוקים (עפ"י חזון איש קמא כז, ב).

זרמי דר"ש אדר"ש... אמר רבה לא קשיא כאן בשינוי קודש כאן בשינוי בעלים... – ואין לתרץ שניהם בשינוי קדש, כאן במנחת חוטא לשם נדבה, שזו חריבה וזו בלולה, כאן במנחת חוטא לשם מנחת קנאות ששתיהן חרבות – שהרי גם באלו מעשיהם מוכיחים עליהן, שזו באה סלת ומן החטים וזו קמח מהשעורים.

כתב רש"י: כל הך מחשבה דקדשים – הוצאת דיבור בפה הוא'. ואין הדבר מוסכם בין הראשונים. וכבר הרבו האחרונים לשאת ולתת בדבר – ע' במצוין בזבחים ב: כט: ולהלן ג טו:

'אלא מעתה עולת העוף שמלקה למעלה משום חטאת העוף'. נראה שיש לגרוס לשום (כבכל הסוגיא), כי 'משום' משמע שטועה וסבור שהיא אחרת (כמבואר בזבחים מו:), ובאנו לשאלת עקירה בטעות, וקיימא לן [לרוב השיטות] שאינה עקירה וכשר (ע' להלן מט ובמובא בזבחים ב:).

'האמר מר מליקה בכל מקום במזבח כשרה'. ע' במצוין בזבחים סג – מחלוקת הראשונים האם מליקת חטאת העוף כשרה בעזרה מחוץ למזבח, אלא שהדרך למלוק במזבח כדי שהדם לא יאבד עד שמביאו למזבח, ולכך נקטו כאן 'מזבח', או אין כשר אלא במזבח.

'עולת העוף שמיצה דמה...'. כאן (ולהלן צז:): פרש רש"י 'מיצוי' – שסוחט בין אצבעותיו בעוף, ונצוק הדם מזונק למרחוק. והעיר הרש"ש (וכן בהר צבי) על דברי רש"י בזבחים (סד: וכ"כ בפירוש התורה וכ"מ ברש"י בכריתות כו:): שמפרש שסומך בית מליקתו למזבח ודוחקו אליו. וע"ע ברש"ש בזבחים שם, שהביא ראיות לכאן ולכאן.

[לכאורה נראה לדינא ששניהם כשרים, שהרי מלשון הכתוב אין במשמע שפעולת המיצוי צריכה להעשות ע"י גוף המזבח דוקא; ונמצאה דמו על קיר המזבח/ ולא 'בקיר']. וכן (שם ה) 'מצה אל יסוד המזבח'. ולכן נראה שכוונת רש"י כאן שאף זה בכלל מיצוי ולא הזאה, אבל הוא הדין אם מגיע בית השחיטה לקיר ודוחק, הוי מיצוי מעליא. וכ"מ בזבחים פח. דפריך הוא דאמרי דמגע להו בקיר המזבח 'הא הזאה היא? מיצוי הוא!']